

Univerzitet u Beogradu
Fakultet veterinarske medicine

Kontrola bola kod onkoloških pacijenata

Prof. dr Mirjana Milovanović

Bol je neprijatno senzorno iskustvo izazvano stvarnim ili potencijalnim oštećenjem tkiva, koje dovodi do progresivnih motornih ili vegetativnih reakcija, primorava životinju da nauči kako da izbegne bol, i može da izmeni ponašanje karakteristično za datu vrstu (*Zimmermann, 1986*).

Prema vremenu nastanka i dužini trajanja:
akutan, subakutan, hroničan **bol**

Prema etiopatogenezi: inflamatorni, traumatski,
neuropatski, kancerski **bol**

Prema jačini: slab, umeren, srednje jak, jak **bol**

Prema lokalizaciji: visceralan, somatski,
neuropatski **bol**

Kancerski bol: hroničan, srednje jakog do jakog intenziteta.

30% tumora kod pasa i mačaka prati **bol !**

Maligni procesi primarno lokalizovani u:
usnoj, nosnoj duplji, očima, skeletu, koži
urogenitalnom, gastrointestinalnom sistemu.

Bol usled primene kauzalne terapije (hemioterapija, radiološka terapija)

Postoperativni bol

Prag **bola** je individualna kategorija, a zavisi i od starosti životinje.

Kako procenjujemo stepen kancerskog bola?

- Posmatranjem ponašanja životinje (tesna saradnja sa vlasnikom)
- Palpacijom tumorskog tkiva (ako je to izvodljivo)

Farmakoterapija kancerskog bola

- Nesteroidni antiinflamatorni lekovi – NSAID
- Opioidni analgetici
- Glukokortikoidi
- Antikonvulzivni lekovi
- Antagonisti N-metil-D-aspartat (NMDA) receptora
- Triciklični antidepresivi

Nestandardni analgetici

Nesteroidni antiinflamatorni lekovi – NSAIL

- Derivati ***karboksilne kiseline*** sa predstavnicima:
  - Salicilne kiseline (salicilati)
  - Sirćetne kiseline (etodolak, diklofenak)
  - Propionske kiseline (ketoprofen, karprofen...)
  - Antranilne kiseline (meklofenaminska kiselina)
  - Nikotinske kiseline (flunikisn)

- Derivati ***enolinske kiseline*** sa predstavnicima:
  - Pirazolona (fenilbutazon, ramifenazon..)
  - Oksikama (piroksikam, meloksikam)
  - Koksiba (derakoksib firokoksib)

Nesteroidni antiinflamatorni lekovi – NSAIL

Inhibitori aktivnosti ciklooksigenaze (COX-1/2)

Inhibitori sinteze prostaglandina (PG)

Ciklooksigenaza COX-1

PG (PGE₂, PGI₂, TXA₂, PGF_{2α})

•Regulacija važnih fizioloških procesa

Ciklooksigenaza COX-3

PG u CNS-u

Ciklooksigenaza COX-2

Prekomerna produkcija PG (PGE₂, PGI₂)

- Produkcija bola
- Inhibicija apoptoze kancerske ćelije
- Podsticanje rasta i angiogeneze tumora
- Povećanje athezivnosti kancerskih ćelija za zdravo tkivo

Prostaglandini- produkcija bola

Prostaglandini igraju važnu ulogu u perifernoj senzibilizaciji nociceptora, dovodeći do stanja **hiperalgezije**, (preterani odgovor na blag štetan stimulus), ili **alodinije** (bolan odgovor nakon ne-štetnog stimulusa).

Prostaglandini aktiviraju i Na^+ jonske kanale u dorzalnom rogu kičmene moždine i izazvaju promene koje rezultiraju centralnom senzibilizacijom i uspostavljanjem stanja hroničnog bola.

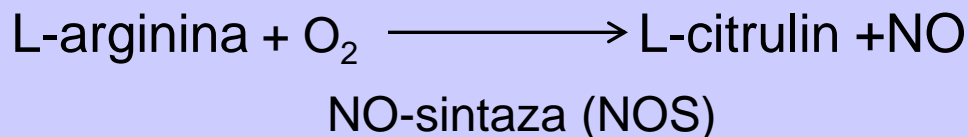
Periferna i centralna senzibilizacija su u osnovi geneze hroničnog kancrskog bolu.

Nesteroidni antiinflamatorni lekovi – NSAIL

Inhibitori aktivnosti NO-sintaze

Inhibitori sinteze azotnog oksida (NO)

NO- nestabilani slobodni radikal, sa biološkim poluvremenom od 6-60s

NO-sintaza: endotelna (eNOS), neuronska (nNOS), **inducibilna (iNOS)**

Aktivirani **konstitutivnih enzimi (eNOS, nNOS)** stvaraju malu količinu NO-a koji ima **fiziološki značaj** (vazodilatacija, inhibicija atezije i agregacije trombocita, stimulacija aktivnosti makrofaga, neurotransmisija....).

Aktivirana **inducibilna NOS (iNOS)** prouzrokuje hiperprodukciju NO-a ($\approx 1000x$ >), koji ima **patofiziološki značaj** (maligna hipotenzija, **hiperalgezija**, citotoksični efekat peroksinitrita – slobodnih radikala koji nastaju u reakciji molekula NO-a sa O_2)

Nesteroidni antiinflamatorni lekovi – NSAIL

Predstavnici

Neselektivni (COX-1/2) inhibitori

Karprofen *

Ketoprofen

Meloksikam *

Piroksikam

Etodolak*

Aspirin

Tepoksalin

Selektivni (COX-2) inhibitori

Derakoksib

Firokoksib

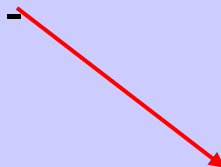
ANALGO-ANTIPIRETIK

Selektivni (COX-3) inhibitor

Paracetamol

---

* - veća selektivnost inhibicije COX-2

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Paracetamol (analgo- antipiretik)	10-15 mg/kg, na 8h, 5 dana. 5-10 mg/kg na 12h (duža primena) 10-15 mg/kg + 0,5-2 mg/kg kodeina na 12h	- 	Depresija, povraćanje, hemoglobinemija (pas) Hepatotoksičnost (mačka) !!!
Karprofen* Ad us.vet.	2 mg/kg na 12h 4 mg/kg na 24h	- za otklanjanje akutnog bola jednokratno (i.m., s.c.)	GI poremećaji, nefropatija, hepatopatija, poremećaj koagulacije Labrador retriver
Ketoprofen	2 mg/kg prvog dana, 1 mg/kg na 24h, tokom 5 dana 0,25 mg/kg na 24h do 30 dana	1 mg/kg na 24h, 5 dana	Ne davati pre i posle hrurških intervencija zbog mogućeg krvavljenja !!!

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Meloksikam* Ad us.vet.	0,2 mg/kg, prvog dana, 0,1 mg/kg dnevno.	0,1 mg/kg, prvog dana, 0,05 mg/kg na 24h tokom 4 dana, a zatim 0,025 mg/kg na 24h ili 0,05 mg/kg na 48h.	Poremećaji GI sistema (ređe)
Piroksikam	0,3 mg/kg na 48h	1 mg/mački, na 24h tokom 7 dana, a zatim 1 mg/mački na 48h	Hemoragije-poseban oprez (mačke) !!!
Etodolak*	5-15 mg/kg na 24h	-	Povraćanje, dijareja, mišićna slabost (veoma retko)

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Aspirin (acetilsalicilna kiselina)	10 mg/kg na 12h	10 mg/kg na 48h	Ne davati pre i posle hrurških intervencija zbog mogućeg krvavljenja !!!
Tepoksalin	10-20 mg/kg prvog dana, a zatim 10 mg/kg na 24h	-	Stalni vet. nadzor, povremeni prekid terapije.
Derakoksib	1-2 mg/kg na 24h	-	-
Firokoksib	5 mg/kg na 24h	-	-

Neželjena dejstva NSAIL: gastritis, gastrointestinalne hemoragije i ulceracije

Misoprostol 2-5 µg/kg, p.o., (psi, mačke) na 12h. (MicOne®)

Omeprazol 0,5-1 mg/kg, p.o. na 24h. (Omepral®); Pantoprazol 0,7-1 mg/kg, p.o. na 24h (Nolpaza®, Controloc®) **Ne davati i.m., s.c.!**

Vakcinalni (injekcioni) tumor kože, kod mačke stare 10 godina

Opioidni analgetici

Agonisti opioidnih receptora (μ , κ , δ) u CNS-u, i na periferiji. Smanjuju ekscitabilnost neurona (hiperpolarizacija postsinaptičke membrane) i oslobađanje ekscitatornih neurotransmitera, inhibiraju prliv Ca^{2+} u aferentne senzorne neurone, i aktiviraju silazne inhibitorne puteve.

Prednosti:

- Efikasno otklanjaju **bol** jakog intenziteta

Nedostaci:

- Kod mačaka moguća ekscitacija
- Povraćanje, sedacija, opstipacija, vagusna bradikardija, **respiratorna depresija!!!**
- Duža primena razvija toleranciju i fizičku zavisnost (!?)

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Morfin	0,2-0,5 mg/kg, na 6-8h ili 0,5-3 mg/kg na 8-12h	0,2-0,5 mg/kg, 3 do 4 puta dnevno	Sedacija, opstipacija (pas) Ekscitacija (mačka)
Kodein	0,5-2 mg/kg na 8-12h	-	Sedacija, opstipacija (pas)
Fentanil	2-5 µg/kg/h - transdermalni flaster, dužina ekspozicije 12-36h, najduže 72h	25 µg/h, transdermalni flaster, dužina ekspozicije do 120h	Letargija, smanjen apetit, hipotermija

Transdermalni flasteri

<https://www.dogbreedinfo.com/bruno/aclearbrunotplo1.htm>

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Butorfanol (?) Ad us.vet. (?)	0,1-0,4 mg/kg (i.m., s.c., i.v.)	0,4 mg/kg s.c. 0,1 mg/kg i.v.	Sedacija (pas) Smirenost, veća privrženost vlasniku, midrijaza (mačka)
Buprenorfin Ad us.vet. (?)	0,02 mg/kg na 6-7h (sublingvalna tableta – ad us. med.)	0,02 mg/kg na 6-7h (sublingvalna tableta – ad us. med.)	Povraćanje, disforija (mačke) (veoma retko)
Tramadol Tapentadol- opioidni analgetik u najavi!!!	4-5 mg/kg na 12h Tramadol + paracetamol ili metamizol	1-2 mg/kg na 12h Tramadol + NSAIL	U novije vreme dovodi se u pitanje analgetska efikasnost tramadola primenjenog p.o. kod pasa zbog nedovoljne biotransformacije (mala količina aktivnog metabolita)

(?) – na tržištu nije dostupan u formi tableta, već kao injekciona formulacija ili u obliku nazalnog spreja.

Mirdrijaza i hipersalivacija nakon i.v. aplikacije hidromorfona
(Steagall V.P. (2022). *Journal of Feline Medicine and Surgery* 24, 4–30)

Otklanjanje neželjenih efekata opioidnih analgetika

Povraćanje, GI-refluks („bljuckanje“)

Maropitant (1mg/kg, s.c./i.v., 1x1 do 5 dana)

Metoklopramid (0,5mg/kg, s.c/i.m., sa ponavljanjima na 6-8h ako je potrebno)

Respiratorna depresija

Nalokson (0,01-0,04mg/kg, i.v. na 2-3 minuda do otklanjanja respiratorne depresije). Preporuka je da se počne sa manjom dozom i da se titrira [npr. 1ml (0,04mg/ml) na 30 sek.] do postizanja punog efekta (vokalizacija ili prestanak disforije).

Reverzni efekat naloksona (0,4mg)

Nalokson	Morfin	Fentanil
	15mg	0,4mg

Glukokortikoidi

Inhibiraju transkripciju gena za ciklooksigenaze, posebno COX-2, kao i iNOS, a time i sintezu PG i NO-a.

Ispoljavaju dobru analgetsku aktivnost kod kancera CNS-a, perifernih nerava i vezivnih tkiva.

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Prednizolon (metilprednizolon)	0,25-1 mg/kg, na 12-24h 14 dana, a zatim u istoj dozi na 48h	0,25-0,5 mg/kg na 48h	Euforija (duža primena)

Rizik od neželjenih dejstava (gatritis, gastrointestinalne hemoragije i ulceracije). Misoprostol, omeprazol, pantoprazol 0,7-1 mg/kg, p.o. na 24h.

Antikonvulzivni lekovi

Epilepsija i neuropatski bol imaju sličnu etiopatogenetsku osnovu.

- ✓ Kod neuropatskog bola dolazi do ponovljene stimulacije C-vlakana perifernih nerava što prouzrokuje progresivo povećanje električnih odgovora u zadnjim rogovima kičmene moždine- **nastaje centralna senzitivizacija.**
- ✓ Kod neuropatskog bola smanjuje se regulacija opioidnih receptora

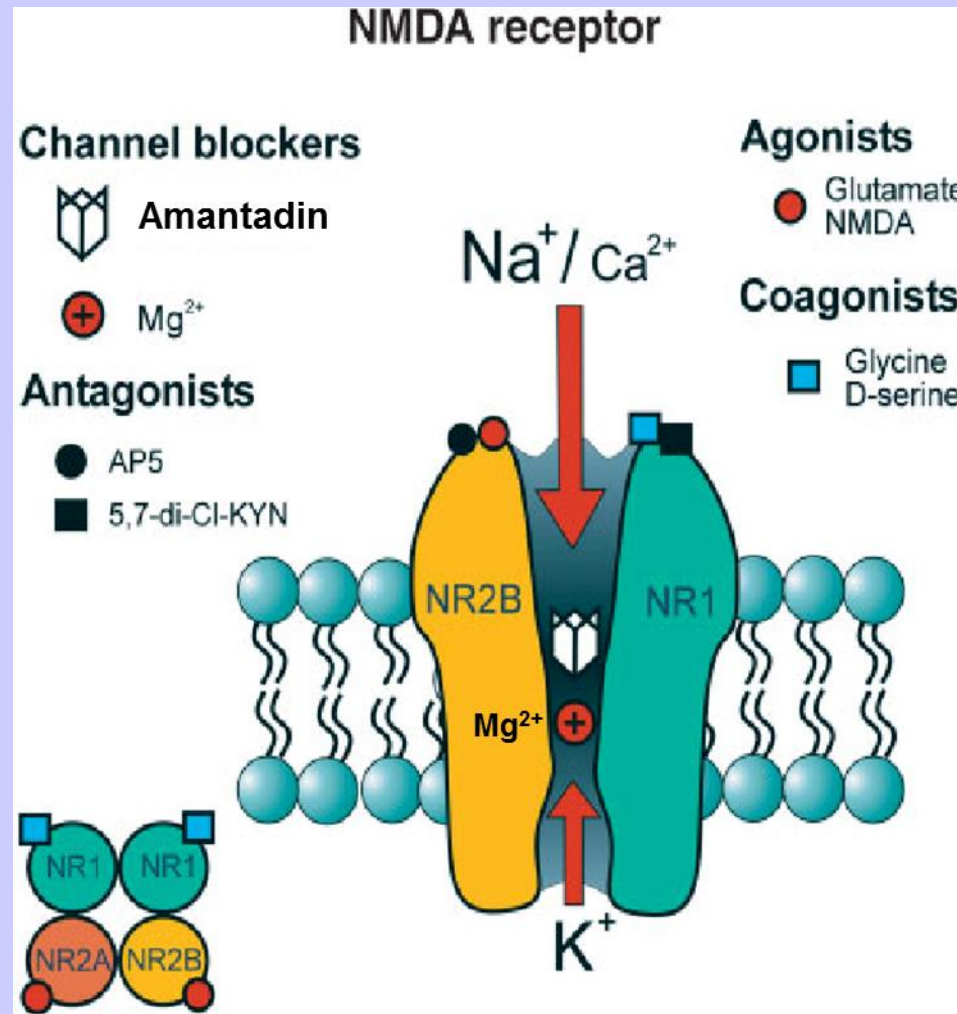
Gabapentin – strukturni analog GABA-e

- Primenjuje se u lečenju epilepsije i neuropatskog bola kod ljudi i pasa

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Gabapentin + NSAIL	3-10 mg/kg, 2 do 3 puta dnevno	1-4 mg/kg na 24h	Dozno zavisna sedacija i ataksija

Antagonisti N-metil-D-aspartat (NMDA) receptora

NMDA receptor je mesto vezivanja ekscitatornih aminokiselina (*glutamat, glicin*) u CNS-u.

Antagonisti N-metil-D-aspartat (NMDA) receptora

Amantadin, ketamin, tiletamin, dekstrometorfan

Amantadin – inhibiše oslobađanje Ach posredovano NMDA receptorima; povećava ekstracelularnu koncentraciju dopamina

• Primjenjuje se u lečenju Parkinsonizma, neželjenih ekstrapiramidalnih dejstva neuroleptika i influence tip A (prvobitna namena, 1969) kod ljudi.

Amantadin blokira NMDA receptore i time zaustavlja razvoj centralne senzitivacije koja je ključna u genezi neuropatskog bola!

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Amantadin + NSAIL	4-5 mg/kg na 24h	3-5 mg/kg na 24h	Uznemirenost, dijareja (pas, mačka)
	dozu je poželjno deliti na dva davanja (na 12h). Moguća dugotrajna (višemesečna) primena leka		

Triciklični antidepresivi

Inhibišu preuzimanje kateholamina i 5-HT u velikom mozgu. Imaju izraženo antiholinergičko, antihistaminsko, α_1 -adrenergičko i analgetičko dejstvo na neuropatski bola

Amitriptilin- primenjuje se u lečenju poremećaja ponašanja-depresije, neuropatskog bola kod traume, hroničnog pruritusa kod pasa i mačaka.

Imipiramin – za lečenje tegoba kod inkontinencije starih pasa.

LEK	PSI / DOZA (p.o.)	MAČKE / DOZA (p.o.)	NEŽELJENA DEJSTVA
Amitriptilin (+ NSAIL)	0,5-2 mg/kg na 24h, tokom 12 meseci	0,5-2 mg/kg na 24h, tokom 12 meseci	Pospanost, suvoća usta i očiju, pojačana žeđ, hipotenzija, nauzeja, smanjen apetit
Imipiramin	0,5-1 mg/kg na 8h	2,5-5 mg/kg na 12h	

LEKOVI ZA TERAPIJU KANCERSKOG BOLA REGISTROVANI U SRBIJI (oralne formulacije)

LEK (generičko ime)	LEK - ad us. vet.	LEK - ad us. med.
Paracetamol	-	PANADOL, PARACETAMOL, FEBRICET... tabl., oralni rastvor, sirup, supozitorije
Karprofen	RIMADYL tabl. za žvakanje	-
Ketoprofen	KetoProPig rastvor za upotrebu u vodi za piće za svinje	DEXOMEN, KETONAL DUO, KETONAL FORTE tabl.
Meloksikam	RHEUMOCAM tabl. za žvakanje MELOXORAL oral. susp.	MOVALIS, MELOX tabl.

LEK (generičko ime)	LEK - ad us. vet.	LEK - ad us. med.
Piroksikam	-	REMOXICAM, ROXIKAM tabl.
Tepoksalin	ZUBRIN tabl.	-
Aspirin (acetilsalicilna kiselina)	-	ACETISAL, ANBOL, MIDOL... tabl.
Morfin	-	MORPHIN MERCK 2%, ORAMORPH oralne kapi, sirup
Kodein	-	KODEIN FOSFAT tabl.
Fentanil	-	DUROGESIC, FENTANYL- SANDOZ-MAT transdermalni flaster

LEK (generičko ime)	LEK - ad us. vet.	LEK - ad us. med.
Tramadol	Tralieve, Tramvetol – tab.za žvakanje*	TRAMADOL, TRODON, PROTRADON tabl., kapsule, oralne kapi, supozitorije
Amantadin	-	Pk-MERZ tabl.
Gabapentin	-	GABAGAMMA, GABANEURAL, GORDIUS, GABALEPT... tabl., kapsule
Amitriptilin	-	AMITRIPTYLINE tabl.
Prednizolon (metilprednizolon)	-	LEMOD, NIRYPAM tabl.

*- Nije registrovano u Srbiji

Literatura:

- 1) Mirjana Milovanović, M. Jovanović, Sonja Vučković, Milica Prostran (2010): **Farmakoterapija kancerskog bola kod pasa i mačaka**. Veterinarski Glasnik, Vol. 64 (3-4), str. 264-275.
- 2) Vitomir Ćupić i drugi: Farmakologija za studente veterinarske medicine. III izdanje, Fakultet veterinarske medicine Univerziteta u Beogradu, 2019.
- 3) Flecknell P.A., Waterman-Person A: Pain Management in Animal. W.B.Saunders, 2000.
- 4) Withrow JS and Vail MD s. Small Animal Clinical Oncology. 4th ed., Saunders-Elsevier, London, 2007.
- 5) AGENCIJA ZA LEKOVE I MEDICINSKA SREDSTVA SRBIJE. <https://www.alims.gov.rs>
- 6) Treating cancer pain in dogs and cats. <http://veterinarymedicine.dvm360.com/treating-cancer-pain-dogs-and-cats?id=&sk=&date=&%0A%09%09%09&pageID=5>
- 7) McKensie B.: Is Tramadol an effective analgesic for dogs and cats?, 2018. <https://www.veterinarypracticenews.com/is-tramadol-an-effective-analgesic-for-dogs-and-cats/>
- 8) Giorgi M. (2012): Tramadol Vs. Tapentadol: Anew Horison in Pain Treatment? Am. J Animal Vet. Sci., 7 (1), 7-11.
- 9) Kogel et al. (2014): Characterisation of tramadol, morphine and tapentadol in an acute pain model in Beagle dogs. Vet. Anaesth. Analg., 41(3):297-304.
- 10) Steagall V.P. (2022). 2022 ISFM Consensus Guidelines on the Management of Acute Pain in Cats. Journal of Feline Medicine and Surgery 24, 4–30.